

# ปัญหาการใช้มาตรการป้องกันสินบนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพยานบุคคลในคดีอาญา<sup>1</sup>

ภัทรกันย์ โปยไธสง<sup>2</sup>

สินบนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพยานบุคคลนั้นจะเป็นในเรื่องของพยานบุคคลรับสินบน หรือให้สินบนพยานบุคคลเพื่อเป็นล่อลวงใจให้พยานบุคคล ไม่มาให้ถ้อยคำ เบิกความ หรือให้ถ้อยคำ เบิกความอันเป็นเท็จ รวมทั้งจัดขึ้นคำสั่งเจ้าหน้าที่ ที่มีอำนาจตามกฎหมาย

ซึ่งการพิจารณาคดีอาญาในประเทศไทยนั้นใช้ระบบกล่าวหา คือต้องมีการพิสูจน์ความถูกต้องกันด้วยพยานหลักฐาน ดังนั้นพยานหลักฐานจึงมีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพยานบุคคล เนื่องจากเป็นบุคคลที่แสดงข้อเท็จจริงที่ตนทราบต่อคดีให้ปรากฏ ต่อพนักงานสืบสวน พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาล เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อรูปคดี อีกทั้งเพื่อความกระจ่าง ชัดเจนขึ้นต่อการวินิจฉัยชี้ขาดคดีและกำหนดโทษผู้กระทำความผิดหรือปล่อยผู้บริสุทธิ์ให้ได้รับอิสระภาพอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามพยานบุคคลนั้นมีปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้พยานหลักฐานที่ได้จากพยานบุคคลเปลี่ยนแปลงและบิดเบือนไปจากความจริง ซึ่งปัญหาที่พบและที่เกิดขึ้นได้ง่ายที่สุดคือพยานบุคคลอาจถูกจูงใจด้วยการรับสินบนหรือให้สินบนพยานบุคคล เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่สมควรได้จากการพิจารณาคดีทางอาญา ทำให้การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างไม่เป็นธรรม และทำให้การนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากขึ้น รวมถึงทำให้ผู้กระทำความผิดนั้นพ้นจากความผิด พ้นจากการได้รับโทษอาญา หรือการได้รับโทษทางอาญาน้อยลง

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าพยานบุคคลเป็น พยานที่สำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรตระหนักและมีมาตรการต่างๆ มาป้องกันปัญหาพยานบุคคลรับสินบนหรือให้สินบนพยานบุคคลในคดีอาญา ซึ่งในประเทศไทยนั้นไม่มีบทกฎหมายหรือมาตรการในการป้องกันความผิดนี้โดยเฉพาะ การที่จะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษนั้นจึงต้องนำมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดแล้วแต่กรณีมาใช้ ประกอบกับบทบัญญัติทั่วไปตามประมวลกฎหมายอาญา คือบทกฎหมายมาตรา 83 ในเรื่องตัวการ มาตรา 84 ในเรื่องของผู้ใช้ มาตรา 86 ในเรื่องของผู้สนับสนุนแล้วแต่กรณี

ซึ่งหากเปรียบเทียบกับกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต กรณีการให้สินบนพยานบุคคลของประเทศสหรัฐอเมริกา พิจารณาพบว่าในกฎหมายว่าด้วยการให้สินบนแก่พยานบุคคลประเทศสหรัฐอเมริกา ตามมาตรา 201 (b) (3) ได้บัญญัติ

---

<sup>1</sup> บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่องปัญหาการใช้มาตรการป้องกันสินบนที่เกี่ยวข้องกับพยานบุคคลในคดีอาญาโดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์สุชสมัย สุทธิบัติ และคณะกรรมการสอบ คือ ศาสตราจารย์พิเศษปัญญา สุทธิบัติ และ รองศาสตราจารย์ประเทือง ธนียผล

<sup>2</sup> นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาเขตบางนา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ความผิดทางอาญาเกี่ยวกับการให้สินบนพยาน หรือบุคคลอื่น โดยเจตนาที่จะมีอิทธิพลต่อคำเบิกความหรือด้วยเจตนาที่จะชักจูงให้บุคคลนั้นไม่มาเป็นพยาน และกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 15 ปี ปรับไม่เกิน 250,000 ดอลลาร์สหรัฐ และกรณีตามมาตรา 201 (b) (4) เป็นการซึ่งกำหนดความรับผิดชอบเกี่ยวกับพยานบุคคลเรียกรับหรือยอมรับสินบน และกฎหมายได้กำหนดอัตราโทษไว้คือจำคุกไม่เกิน 15 ปี ปรับไม่เกิน 250,000 ดอลลาร์สหรัฐ เช่นเดียวกัน เป็นต้น<sup>3</sup>

แต่ในประเทศไทยไม่ได้บัญญัติความผิดทางอาญฐานพยานบุคคลรับสินบนหรือให้สินบนพยานบุคคลไว้โดยเฉพาะ จึงเห็นว่ากฎหมายอาญาต้องบัญญัติและกำหนดความผิด บทลงโทษให้ชัดเจนซึ่งหากไม่มีความชัดเจน อาจจะทำให้เกิดปัญหาดังต่อไปนี้ได้

ประเด็นปัญหาประการแรก ปัญหาการลงโทษในความผิดฐานพยานบุคคลรับสินบนหรือให้สินบนพยานบุคคล การที่จะลงโทษผู้ให้สินบนพยานบุคคลในฐานะผู้ให้กระทำความผิดได้นั้น จะต้องนำมาตรา 84 ตามประมวลกฎหมายอาญามาปรับใช้ซึ่งทำให้เกิดข้อบกพร่องต่างๆ ดังนี้

ข้อบกพร่องในเรื่องขั้นตอนการพิสูจน์การกระทำความผิด เนื่องจากจะต้องพิสูจน์ถึง 2 ขั้นตอน คือ

1. พิสูจน์ความผิดของผู้ถูกใช้ ว่าครอบงำประกอบความผิดหรือไม่
2. พิสูจน์ว่าการกระทำความผิดนั้นเป็นผลมาจากการใช้หรือก่อให้เกิดกระทำความผิด

กล่าวคือ ความรับผิดชอบของผู้ใช้จะต้องพิจารณาถึงการกระทำความผิดของผู้ถูกใช้ด้วยว่าการกระทำนั้นครอบงำประกอบของความผิดแล้วหรือไม่ และความผิดที่ผู้ถูกใช้ได้กระทำความผิดนั้นเป็นผลมาจากผู้ให้ก่อให้เกิดกระทำความผิดอีกด้วย การพิสูจน์ถึง 2 ขั้นตอน จึงเป็นปัญหาที่นำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ยาก

ข้อบกพร่องกรณีความผิดที่ถูกใช้ยังไม่ได้กระทำความผิด หากความผิดที่ได้ใช้ให้กระทำความผิดยังไม่ได้กระทำความผิดหรือความผิดยังไม่สำเร็จ ผู้ให้สินบนพยานบุคคลในฐานะผู้ให้กระทำความผิด จะต้องรับผิดชอบเพียงแค่ 1 ใน 3 ของความผิดฐานนั้น<sup>4</sup> ซึ่งถือเป็นบทโทษที่น้อยมาก

ข้อบกพร่องในเรื่องอัตราโทษ ในกรณีที่ผู้ถูกใช้ได้กระทำความผิดนั้นไปจนตลอดแล้ว และผู้ให้สินบนในฐานะผู้ให้ต้องรับผิดชอบเหมือนตัวการ ตามมาตรา 83 นั้น

<sup>3</sup> ศิริพัทธ์ ฤทธิจันทร์, “มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิด กรณีการให้สินบน”(วารสาร มจร พุทธปัญญปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2563)), หน้า 138.

<sup>4</sup> ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 84 บัญญัติว่า “ผู้ใดก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดไม่ว่าด้วยการ ใช้ บังคับ ชูเชิญ จ้างวานหรือยุยงส่งเสริม หรือด้วยวิธีอื่นใด ผู้นั้นเป็นผู้ให้กระทำความผิด”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1341/2506 โจทก์ฟ้องว่า จำเลยสมคบกันใช้ บังคับ ชูเชิญ จ้างวาน หรือยุยงส่งเสริมให้บุคคลซึ่งเป็นพยานโจทก์ในคดีอาญา เบิกความเท็จในข้อสำคัญ โดยจะให้เงินคนละ 1,500 บาท แล้ว ต่อมาได้เบิกความต่อศาลเป็นเหตุให้ศาลพิพากษายกฟ้องจำเลยในคดีนั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 469/2479 การจ้างให้พยานบุคคลเบิกความเท็จ ผู้ที่จ้างให้พยานเบิกความเท็จมีความผิดฐานใช้ให้ผู้อื่นกระทำความผิดแม้ตัวผู้จ้างเองไม่ได้เบิกความต่อศาล

เมื่อพิจารณาอัตราโทษตามลักษณะการกระทำของพยานบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญาที่บัญญัติไว้เป็นความผิด เช่น

อัตราโทษในชั้นสอบสวน กรณีพยานบุคคลรับสินบนหรือให้สินบนพยานบุคคลเพื่อให้จัดขึ้นคำบังคับตามกฎหมาย จะมีความผิดตามมาตรา 168 ความผิดฐานจัดขึ้นคำบังคับตามกฎหมาย ระวังโทษจำคุกไม่เกิน 3 เดือน หรือปรับไม่เกิน 5,000 บาท หรือทั้งจำคุกทั้งปรับ

อัตราโทษในชั้นศาล กรณีพยานบุคคลรับสินบนหรือให้สินบนพยานบุคคลเพื่อให้จัดขึ้นหมายหรือคำสั่งของศาลให้มาให้อัยการ จะมีความผิดตามมาตรา 170 ความผิดฐานจัดขึ้นหมายหรือคำสั่งของศาลให้มาให้อัยการ ระวังโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำคุกทั้งปรับเท่านั้น เป็นต้น

จึงถือเป็นช่องว่างทางกฎหมายและอาจทำให้การกระทำความผิดได้ผลประโยชน์มากกว่า จนเป็นเหตุให้ผู้ให้ยอมให้สินบนแก่พยานบุคคลและพยานบุคคลนั้นยอมรับสินบน แสดงได้ว่ากฎหมายยังไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อบกพร่องการนำประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 170 มาปรับใช้ ซึ่งตามมาตรา 170 เป็นหนึ่งในลักษณะการกระทำของพยานบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญาที่บัญญัติไว้เป็นความผิด โดยกำหนดไว้เฉพาะ พยานหมาย มิได้หมายรวมถึง พยานนำ แต่อย่างใด หากพยานนำรับสินบนหรือให้สินบนพยานนำของอีกฝ่าย เพื่อให้ไม่มาให้อัยการ เบิกความ ย่อมกระทำได้เช่นกัน จึงเป็นช่องว่างของมาตรานี้

เพื่อแก้ปัญหาข้อบกพร่องดังกล่าว และเพื่อความชัดเจนในการกำหนดความรับผิดชอบพยานบุคคลรับสินบนและให้สินบนพยานบุคคล จึงเห็นควรกำหนดกฎหมายเฉพาะสำหรับพยานบุคคลรับสินบนและให้สินบนพยานบุคคลที่ใช้กับบุคคลธรรมดา

ซึ่งหากมีกฎหมายเฉพาะในความผิดฐานพยานบุคคลรับสินบนหรือให้สินบนพยานบุคคลจะสามารถป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดปัญหาสินบนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพยานบุคคลในคดีอาญาซึ่งมีผลกระทบต่อการพิจารณาหรือดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมได้โดยตรง ตลอดจนมีบทกฎหมายที่มีความชัดเจนในการบังคับใช้ไม่ต้องมีขั้นตอนการพิสูจน์ที่มากเกินไปและมีอัตราโทษที่เหมาะสม

ประเด็นปัญหาประการที่สอง ปัญหาการยกเว้นโทษ การลดโทษ แก่พยานบุคคลรับสินบนและผู้ให้สินบนพยานบุคคล

เนื่องจากลักษณะการกระทำความผิดในเรื่องพยานบุคคลรับสินบนหรือให้สินบนพยานบุคคล ผู้รับและผู้ให้จะช่วยเหลือกันปิดบังเพื่อมิให้ใครรู้ และไม่คอยปรากฏหลักฐานให้เห็น อีกทั้งความผิดฐานนี้จะไม่มีการไปร้องทุกข์เพื่อดำเนินคดี เพราะฝ่ายพยานบุคคลที่รับสินบนและผู้ให้สินบนพยานบุคคล จะได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย เป็นการยากที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษ

ซึ่งพยานหลักฐานที่ดีที่สุดคือพยานบุคคลผู้รับสินบนและผู้ให้สินบนแก่พยานบุคคลนั่นเองที่จะเปิดเผยการกระทำความผิดของตนและให้ข้อเท็จจริงที่ตนได้ทราบแก่พนักงานสืบสวน พนักงานสอบสวน

พนักงานอัยการ หรือศาล แต่ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติมาตราใด ที่มาสร้างแรงจูงใจให้พยานบุคคลที่รับสินบนหรือผู้ให้สินบนพยานบุคคลออกมาเปิดเผยถึงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่การดำเนินคดี และดูแลโทษ ก่อนมีคำพิพากษาและก่อนตนถูกฟ้องในความผิดที่ได้กระทำ ที่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าเพียงใดก็ได้

เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พยานบุคคลที่รับสินบนหรือผู้ให้สินบนพยานบุคคลที่กลับใจในการกระทำความผิด หรือดูแลโทษ ให้กลับแจ้งข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์แก่คดีทราบถึงการนำสินบนเข้ามาเกี่ยวข้องกับพยานบุคคล เห็นว่าควรมีการกำหนดเพิ่มเติมไว้ในประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการยกเว้นโทษ หรือลดโทษให้แก่พยานบุคคลรับสินบนหรือผู้ให้สินบนพยานบุคคล

ซึ่งหากมีกฎหมายเฉพาะในการยกเว้นโทษ การลดโทษ แก่พยานบุคคลรับสินบนหรือผู้ให้สินบนพยานบุคคลในคดี จะส่งผลให้พยานบุคคลรับสินบนหรือผู้ให้สินบนพยานบุคคลในคดีอาญาที่ดูแลโทษมีแรงจูงใจมาแจ้งข้อมูลซึ่งเป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับสินบนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพยานบุคคลในคดีอาญาและกลับแจ้งความจริงที่เป็นสาระแห่งคดี เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างยุติธรรม

ประเด็นปัญหาประการที่สาม ปัญหากรณีนิติบุคคลกระทำความผิดฐานพยานบุคคลรับสินบนหรือผู้ให้สินบนพยานบุคคล

กฎหมายสมมติให้นิติบุคคลมีสภาพเหมือนบุคคล ดังนั้นนิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เว้นแต่ สิทธิและหน้าที่บางประการซึ่งโดยสภาพจะมีหรือเป็นได้เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น และการกระทำของนิติบุคคล จะกระทำผ่านผู้มีอำนาจจัดการแทนนิติบุคคลนั้นซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา และผู้แทนนิติบุคคลสามารถเป็นพยานบุคคลในนามของนิติบุคคลและนิติบุคคลก็สามารถได้รับประโยชน์จากการกระทำของผู้แทน ดังนั้นนิติบุคคลสามารถกระทำความผิดฐานพยานบุคคลรับสินบนหรือผู้ให้สินบนพยานบุคคลได้

ซึ่งปัจจุบันการลงโทษนิติบุคคลนั้นกระทำได้แค่โทษริบทรัพย์สินและปรับเท่านั้น จึงมีช่องว่างในการบังคับใช้กฎหมายกับนิติบุคคลเมื่อกระทำความผิด ทำให้การบังคับใช้ไม่มีประสิทธิภาพ

จึงจำเป็นต้องกำหนดกฎหมายเฉพาะสำหรับกรณีนิติบุคคล ซึ่งนอกจากจะควรมีโทษจำคุกแล้ว ยังต้องมีโทษริบทรัพย์สินและโทษปรับ หรือมีโทษรูปแบบอื่นๆ เช่น ยกเลิกกิจการ ยกเลิกใบอนุญาตต่างๆ ซึ่งต้องเป็นบทลงโทษที่สูงกว่าบุคคลธรรมดาเนื่องจากนิติบุคคลมักมีทรัพย์สินและฐานะทางการเงินมากกว่าบุคคลธรรมดา

ทั้งนี้หากมีการกำหนดกฎหมายเฉพาะหรือ ข้อเสนอพื้นฐานสำหรับนิติบุคคลไว้เบื้องต้น รวมทั้งบทลงโทษที่เหมาะสมกับนิติบุคคลยิ่งขึ้นจึงน่าจะเป็นผลดีในการบังคับใช้กฎหมายได้อย่างชัดเจน และมีบทลงโทษที่เหมาะสมแก่นิติบุคคล

จากการศึกษาปัญหากฎหมายผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้นดังต่อไปนี้

**ข้อ 1** เห็นควรเสนอให้มีการบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายอาญาสำหรับกรณีบุคคลธรรมดากระทำความผิดฐานพยานบุคคลรับสินบนและให้สินบนพยานบุคคล

1.1 เห็นควรเสนอให้มีการบัญญัติกฎหมายให้กำหนดความรับผิดฐานพยานบุคคลรับสินบนในคดีอาญาเพิ่มเติมว่า

มาตรา..... บัญญัติไว้ว่า “ผู้ใด เรียกรับ รับ ตกลงจะรับ ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดหรือพยายามจัดหา สิ่งใดๆ ตามที่ตกลงกันไว้ให้แก่พยานบุคคล เพื่อให้พยานบุคคลนั้น ไม่มาให้ถ้อยคำ เบิกความ หรือให้ถ้อยคำ แฉ่งข้อความ เบิกความอันเป็นเท็จ ขัดขึ้นคำบังคับ คำสั่งตามกฎหมายของศาล พนักงานอัยการ หรือพนักงานสอบสวน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่เจ็ดปีถึงสิบห้าปี หรือปรับตั้งแต่เจ็ดหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำคุกและปรับ”

1.2 เห็นควรเสนอให้มีการบัญญัติกฎหมายให้กำหนดความรับผิดฐานให้สินบนพยานบุคคลในคดีอาญาเพิ่มเติมว่า

มาตรา..... บัญญัติไว้ว่า “ผู้ใด เสนอให้ ให้ สัญญาว่าจะให้ ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดหรือพยายามจัดหา สิ่งใด ๆ ตามที่ตกลงกันไว้ให้แก่พยานบุคคล เพื่อให้พยานบุคคลนั้น ไม่มาให้ถ้อยคำ เบิกความ หรือให้ถ้อยคำ แฉ่งข้อความ เบิกความอันเป็นเท็จ ขัดขึ้นคำบังคับ คำสั่งตามกฎหมายของศาล พนักงานอัยการ หรือพนักงานสอบสวน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่เจ็ดปีถึงสิบห้าปี หรือปรับตั้งแต่เจ็ดหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำคุกและปรับ”

**ข้อ 2** เห็นควรเสนอให้มีการบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติมไว้ในประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการขกเว้นโทษ ลดโทษให้แก่พยานบุคคลรับสินบนหรือผู้ให้สินบนพยาน ไว้ในหมวด 1 ความผิดต่อเจ้าพนักงานในการยุติธรรม เพิ่มเติมว่า

มาตรา..... บัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดกระทำความผิดตามมาตรา ..... แล้วอุก่โทษกลับแฉ่งข้อมูลซึ่งเป็นสาระสำคัญ ในสินบนพยานบุคคลและกลับแฉ่งความจริงต่อศาลหรือเจ้าพนักงานก่อนจบคำให้การ คำเบิกความ ก่อนศาลมีคำพิพากษาหรือก่อนตนถูกฟ้อง ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

**ข้อ 3** เห็นควรเสนอให้มีการ บัญญัติกฎหมายไว้โดยเฉพาะและโทษสำหรับกรณีนิติบุคคลไว้ชัดเจนแยกออกจากบุคคลธรรมดาเพื่อใช้บังคับกับนิติบุคคล ซึ่งนอกจากจะมีโทษจำคุกแล้วผู้เขียนเห็นว่าควรมีโทษปรับ ธิบทรัพย์ ยิ่งไปกว่าบุคคลธรรมดาหรือมีโทษรูปแบบอื่นๆ เช่น ยกเลิกกิจการ ยกเลิกใบอนุญาตต่างๆ เนื่องจากนิติบุคคลมักมีกำลังทางเศรษฐกิจที่สูงกว่าบุคคลธรรมดา หรือกำหนดเป็นข้อสันนิษฐานความรับผิดไว้เป็นการเบื้องต้นว่าหากมีการกระทำที่เข้าลักษณะของพยานบุคคลรับสินบน

หรือให้สินบนพยานบุคคลที่กระทำเพื่อประโยชน์นิติบุคคลแล้วยอมสันนิษฐานได้ว่านิติบุคคลมีความผิดฐานพยานบุคคลรับสินบนหรือให้สินบนพยานบุคคลตามกฎหมายเว้นแต่นิติบุคคลนั้นๆ จะพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้กระทำความผิดดังกล่าว และการที่มีการบัญญัติกฎหมายไว้โดยเฉพาะหรือข้อสันนิษฐานสำหรับนิติบุคคลไว้เบื้องต้นเพื่อใช้บังคับกับนิติบุคคล รวมทั้งบทลงโทษที่เหมาะสมกับนิติบุคคลยิ่งขึ้นจึงน่าจะเป็นผลดีต่อสังคมส่วนรวมและสามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

### เอกสารอ้างอิง

พิชัย นิลทองคำ, “ประมวลกฎหมายอาญา” ,หน้า 609-611

พักร์ ฤทธิ์จันทร์, “มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิด กรณีการให้

สินบน”(วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2563)),หน้า 138.

คำพิพากษาฎีกาที่ 1341/2506 [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก <https://deka.in.th/view-43187.html> [5 กันยายน 2567]

คำพิพากษาฎีกาที่ 469/2479 [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก <https://deka.in.th/view-80744.html> [5 กันยายน 2567]